

Шакун Н.В., к.ф.н., доцент
Чернігівський державний інститут економіки і управління
(м. Чернігів, Україна)

Роль освіти в системі культури і суспільства

Філософськи розглянута у першому наближенні
освіта – це, перш за все, «граничний» соціокультурний архетип».

Його зміст утворює освоєння і привласнення наявних у
суспільстві знань і навичок, котрі стосуються як взаємодій
людей з у сім існуючим, так і їхніх означень неіснуючого,
а також створення, означування і використання нової
інформації про світ і нові навички дій

Володимир Шевченко
«Філософія освіти: проблеми самовизначення»

Актуальність дослідження ролі освіти в системі культури і суспільства зумовлена, насамперед, викликами соціальної практики. Сучасна доба глобальних соціальних, економічних, культурних змін визначає нові цивілізаційні стандарти: ефективність суспільного поступу залежить від вмілого примноження та використання ресурсів знань, обсяг яких зростає швидкими темпами. Перенесення знань у свідомість їх користувачів і вміння успішно їх застосувати у всіх сферах життєдіяльності є головним завданням освіти.

Слід звернути увагу на той факт, що в повсякденному світогляді України домінує положення марксистсько-ленінської філософії про освіту як сукупність методик навчання і «формування» людини. Лінійно-детерміністичне тлумачення освіти в основі якого перебувала теза про, що результат зовнішнього впливу є однозначним і лінійним, передбачуваним наслідком докладених зусиль, деперсоніфікувало навчальний процес, не ураховувало індивідуальні тенденції саморозвитку людини. Однак методологічна неспроможність такого положення виявляється вже в тому, що в реальній суспільній практиці освіта постає як широкий спектр взаємодій між людьми, множина галузей освітнього знання і діяльності, система

педагогічних ідеалів і цінностей. Це означає, що освіта є, як це показано численними дослідженнями українських і зарубіжних авторів (В.Андрущенко, І.Зязюна, М.Степка, В.Шевченка та ін.), відкритим дисипативним, неупорядкованим процесом чи складною структурою, функціонування частин якої перебуває у стані змішування. В такому разі характеристиками освіти, зрозумілої як відкритої системи, є надзвичайна мобільність, гнучкість, динамічність, дискурсивність, креативність.

З'ясування ролі освіти в соціокультурному поступі суспільства сьогодні супроводжується палкими дискусіями теоретиків і практиків щодо її непристосованості до вимог часу. Найбільші докори стосуються пасивності взаємодії учень-учитель, а також домінування традиційних методів навчання – переказування, лекцій тощо. Вчителя цікавить те, чи на належному рівні учень засвоїв знання, а чи зможе він їх застосувати в подальшому, чи буде креативним при вирішенні практичних справ – то вже другорядна справа. Подібний підхід домінує і у вищій школі. Однак реалії сьогодення ставлять перед освітою нові вимоги: підвищення якості підготовки фахівців; зміцнення довіри між суб'єктами освіти; відповідність ринку праці; мобільність; посилення конкурентоспроможності системи освіти у європейському та світовому просторі. Як справедливо зазначає Назіп Хамітов, «сьогодні навряд чи хто буде сперечатися, що освіта – як середня, так і вища – повинні розвивати передусім креативність, інакше всі набуті знання стають лише способом адаптації у навчальному закладі, у житті ж вони обертаються на «мертвий груз». Це створює своєрідне екзистенційне відчуження випускника від реалій обраної професії, яке вимагає «переучування» [4, 59]. Тобто значення набуває все те, що вміють робити люди завдяки своєму талантові, знанням, вмінням, активності. Оволодіння такими знаннями здатна забезпечити інноваційна освіта – це освіта орієнтована не стільки на передачу знань, які постійно оновлюються і ...старіють, скільки на оволодіння ключовими компетенціями, які дозволяють потім – у міру потреби – набувати знання самостійно. Суть

освіти, яка б відповідала вимогам сучасного суспільства, отже, можна виразити фразою: «не наздоганяти минуле, а створювати майбутнє».

Таким чином йдеться про необхідність плекання особистості з актуальними знаннями, гнучкістю й практичністю мислення, ініціативою, високим адаптаційним потенціалом, умінням знаходити вирішення складних проблем в умовах природної невизначеності. Це потребує нового рівня викладання та організації освіти, перегляду моделі взаємодії «вчитель-учень» чи «викладач-студент», формування нової освітньої парадигми, ключовими тенденціями якої стануть відкритість, поліфонічність, плюралізм, креативність. Водночас, ряд чинників гальмують структурні перетворення освітньої системи у цьому напрямку. Оцінка впливу організацій громадянського суспільства на формування державної політики щодо проведення освітньої реформи, здійснена фахівцями Міжнародного центру перспективних досліджень у 2011 р., дозволила виокремити такі проблеми, вирішення яких потрібно знайти для відновлення зв'язку освіти та ринку праці:

- закритість системи освіти; процедура нострифікації іноземних дипломів повністю централізована, тривала та складна для аплікантів; невизнання публікацій у провідних іноземних виданнях тощо.
- обмежена фінансова, адміністративна та академічна автономія освітніх закладів: це знижує конкуренцію між ними та здатність реагувати на зміни ринку праці;
- розробка професійних стандартів відбувається без залучення роботодавців: систему кваліфікацій розробляють представники навчальних закладів і затверджує МОНМС, що суперечить світовій практиці;
- відсутність незалежної оцінки отриманої кваліфікації: немає незалежного підтвердження набутих знань, вмінь і навичок, які гарантували б відповідний рівень випускників на ринку праці.

Оцінку якості освіти здійснює МОНМС, а не незалежні атестаційні служби;

- низька ефективність моніторингу потреб ринку праці, що впливає на формування державного замовлення та відповідно визначає ефективність;
- неефективна система фінансування освіти, що базується на радянських засадах: підтримка освітніх закладів і відсутність стандарту навчання одного учня [5].

Внаслідок невирішеності окреслених проблем під загрозою опиняється реалізація двох найважливіших функцій освіти в суспільстві: з одного боку - забезпечення розкриття інтересів особистості та формування ефективних механізмів включення її в суспільство, а з іншого – сприяння підвищення добробуту суспільства і держави в цілому. Тому саме соціальний вимір освіти актуалізується на міжнародному рівні, стає визначальним в діяльності ЮНЕСКО, Європейського центру розвитку професійної освіти і навчання CEDEFOR та інших міжнародних організацій. У цьому плані Україна не залишається осторонь міжнародного освітнього процесу, адже «методологічними та соціально-політичними інтегрованими документами, покладеними в основу розвитку освіти в Україні, вибору пріоритетів, інтеграції національної освіти у світовий та європейський освітній простір, стали конвенції, резолюції та рекомендації ООН, ЮНЕСКО, Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД».[3] Отож, саме освіта здатна стати дієвим механізмом включення спільноти у світове співтовариство, а від ефективності її трансформації та адаптації до потреб глобалізованого світу залежить самозбереження народу, його поступ у глобальному масштабі.

Ще одним імперативом розвитку сучасної освіти має стати сприяння розширенню культурно-інформаційних контактів між народами й державами та налагодження ефективного міжкультурного діалогу. «Освіта – зазначає Віктор Довбня – це класичний приклад трансісторичної і транскультурної

універсальності, за якою за великого бажання проглядаються сутнісні ознаки освітньої буттєвості, її потенціал і можливості [2,13]. Прикладами такої транскультурної універсальності автор називає Лісабонську угоду (2000), що передбачала створення до 2010 року конкурентноздатного та соціально інтегрованого європейського суспільства знань, доповідь ЮНЕСКО «До суспільства знання» (2005 р.), Декларацію Санто-Домінго (2006 р.), в яких послідовно утверджувалась ідея суспільства, заснованого на знаннях. Водночас вплив глобалізаційних процесів на культуру і суспільства неоднозначний, суперечливий, виявляється у поєднанні різнорідних тенденцій. До позитивних відносимо те, що у міжнародному культурно-освітньому просторі здійснюється інтеграція знань, обмін культурним досвідом та культурними цінностями, з'являється можливість відкритої співпраці, долучення до стандартів громадянського суспільства тощо. Водночас погоджуємось з думкою сучасних науковців [1,153], які найбільш негативними аспектами впливу процесів глобалізації на національну систему освіти вважають формування концепції розуміння освіти як елементів більш широкої «індустрії знань» з використанням знання як одного з ключових економічних ресурсів, поглиблення професіоналізації освіти, за якої темпи індивідуального повернення вкладень вважаються важливішими за суспільну користь. Проте освіта в цьому плані здатна забезпечити ціннісне наповнення життєвої позиції особистості, сприяти визначенню її адекватної життєвої стратегії, ефективної соціальної поведінки тощо.

У світлі вищезазначеного освіту розуміємо як фундаментальну засаду суспільного поступу, котра зосереджується у збереженні життєво необхідних та формуванні нових знань, переконань, взірців та навичок діяльності, вмінь. Поступ освіти також тісно пов'язаний з поступом культури і змінюється у міру динаміки останньої. Будучи важливим чинником культурної ідентифікації, освіта забезпечує збереження духовності українського народу, відтворює множину культурних констант суспільства, а також уможлиблює компроміс між національними і глобальними цінностями.

На сучасному етапі освіта зазнає впливу глобалізаційних процесів, що вимагає її трансформації з метою забезпечення ефективного самовідтворення українського суспільства.

Література:

1. Губерський Л. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти. /Губерський Л., Андрущенко В. – К.: «МП Леся», 2008. – 516 с.
2. Довбня В. філософсько-педагогічна спадщина Григорія Ващенка в контексті української інтелектуальної традиції: монографія. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2012. – 444 с.
3. Красняков Є. Міжнародні нормативно-правові акти про освіту та їхній вплив на формування державної політики в галузі освіти України [Електронний ресурс] / Є.Красняков // Віче. – 2012. - № 14. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3215/>.
4. Хамітов Н. Креативність як фундаментальний концепт сучасної філософії освіти. /Н.Хамітов // Філософія освіти. – 2009. - № 1-2 (8). – с. 59-66.
5. Шевляков І. Освітня реформа: зв'язок освіти та ринку праці. Дослідження Міжнародного центру перспективних досліджень [Електронний ресурс] / І.Шевляков. – К., 2011. – Режим доступу: http://www.icps.com.ua/files/articles/66/49/Education_Reform_UKR.pdf